

Girona, 28 d'abril de 2008

Després de les paraules que hem sentit dictades per l'amistat i la simpatia, qui us parlarà ara és un pobre home que ha dedicat la majoria de la seva vida a intentar servir el pròxim. I servir el pròxim no només amb revolucions immediates i canvis més o menys subversius, sinó intentant trobar els fonaments d'aquesta civilització que en el fons és la nostra —i ella també necessita conversió.

Com que estem en un acte solemne, passo a llegir el meu discurs.

Rectora Magnífica, senyor president del Consell Social, il·lustres professors de la Universitat de Girona,

Permeteu-me, abans d'iniciar el meu discurs amb motiu del doctorat que m'heu fet l'honor d'oferir-me, que us manifesti la meva estima per haver mantingut la llengua catalana i, amb això, haver contribuït a mantenir viva la cultura d'aquesta terra. En el fons, les minories són les que van dirigint el món. La llengua no és solament un mitjà per intercanviar informació, sinó que és l'ànima mateixa d'un poble. Justament per aquest motiu sóc feliç de comunicar-vos que la meva *opera omnia*, que una editorial italiana, Jaca Book, s'ha ofert a publicar en italià, serà seguida immediatament de la publicació en llengua catalana.

També em plau molt de saber que els llibres de la meva biblioteca, que han nodrit la meva llarga vida, seran dipositats en aquesta universitat i podran continuar nodrint tants altres estudiosos: serà com una continuació de la meva vida intel·lectual.

* * * * *

Com que m'heu nomenat col·lega vostre, em permeto de fer algunes petites observacions sobre allò que penso que ha de ser la responsabilitat d'una nova universitat oberta al present i al futur.

Encara que la història no és l'essència de tot l'home, perquè l'home no és només un ésser històric, nosaltres som també éssers històrics. Intentaré, doncs, resumir aquesta història que anomenaria humana, a través de dos símbols:

- 1) L'un és l'**arena**, allí on es combat. El màxim símbol del poder durant molts mil·lennis ha estat l'emperador: a la Xina, a l'Índia, a l'Imperi Romà... Molts emperadors fins al britànic i al nord-americà. Hi preval l'espasa, la força, on el més fort, en tots els sentits de la paraula, es creu digne de governar. El poder es creia un do de Déu, d'un Déu totpoderós.
- 2) L'altre símbol (sobre el qual vull fixar-me), prenent la lliçó de la saviesa grega, atès que els grecs al capdavant són els nostres predecessors, és l'**àgora**, allí on es parla. La universitat és una àgora on es parla i on se cerca, amb l'atenció creativa de la saviesa de dues o tres generacions al mateix temps: s'hi transmet la saviesa, el saber.

Jo recordo els primers anys, ara en fa uns quaranta o més, a la Universitat de l'Índia, on els estudiants parlaven, parlaven i parlaven i no s'avorrien, perquè intercanviaven experiències. L'àgora és part important de la universitat. A la universitat també es parla. I es parla amb l'intercanvi i la polaritat de més de dues generacions, perquè la jerarquia és un ordre natural.

Els substituïts d'aquesta àgora han estat d'una part els parlaments, on la gent parla i on una minoria decideix per a tots. I de l'altra part, l'*ecclesia*, l'església: però també en aquest cas les decisions vénen de dalt i el poble hi compta ben poc.

Queda la universitat, on aquesta diversitat entre les persones i una jerarquia més o menys justificada no hauria de comptar. El que compta és que tots siguem cercadors de la saviesa, del saber, en totes les seves formes.

La universitat és una àgora, però la universitat és la que ha format (a parer meu) la veritable civilització humana. I voldria donar-ne només tres exemples:

El primer exemple a Occident, que ha durat gairebé mil anys, és l'**acadèmia platònica**: durant gairebé mil anys l'acadèmia platònica ha forjat la consciència i la identitat europea i occidental. Però, d'això, en sabeu molt més que no pas jo.

L'altre exemple d'àgora o de veritable universitat es va iniciar al segle II dC i ha durat també més de mil anys. És la que ha durat més temps. D'aquesta universitat, en aquestes latituds se'n sap ben poc.

Jo he tingut el privilegi de ser íntim amic d'aquell que després va esdevenir el rector d'aquesta universitat, renovada, que el nou govern indi ha ressuscitat després de 500 anys de vida latent: la Universitat de **Nalanda**. Durant 1.200 anys va ser el centre cultural de la part més gran de la humanitat, de tot Àsia: d'això, en sabem realment poc, llevat d'alguns especialistes.

D'aquesta universitat, que ha estat la més antiga i la més estesa del món, en podem aprendre tres lliçons. Però, per fer-ho, hem de superar la nostra mentalitat quasi patològicament eurocèntrica.

La primera característica és que era una universitat budista, però **no confessional**: era una universitat on hom anava a estudiar els *śāstra* (la saviesa tradicional) i no estava sotmesa a la que anomenaríem aquí *església budista*; tenia una **independència** total (segona característica). De fet s'hi anava a estudiar l'hinduisme i no el budisme perquè les tals divisions no eren tan rígides com ara.

La tercera —i penso que això podria ser motiu de reflexió per a tots nosaltres— és que el primat de l'ensenyament no era el dret, ni tan sols la filosofia en el sentit restrictiu que usem actualment, sinó l'**art**, la bellesa. L'art no pot ser unívoc ni intolerant, perquè no és unívoc en tant que els gustos són personals, però hi reconeixem una certa harmonia: l'harmonia és la categoria fonamental de la bellesa, i

l'harmonia no és racionalitzable. Allò que veu A i allò que veu B no són la mateixa cosa, encara que no es contradiguin del tot, però per copsar l'harmonia cal saber escoltar i tenir un ull estètic.

A Nalanda l'art tenia la primacia, l'art no pas evidentment en el sentit tècnic, d'un artista que es guanya la vida fent coses, sinó l'art, la bellesa que sorprèn, que ens toca en profunditat.

Hem perdut tan sovint el sentit de les coses en aquesta civilització, que vol el fruit immediat de les accions oblidant-se d'aquesta lliçó fonamental de tota la saviesa: fer les coses sense tenir en compte el fruit que tindran, sense el primat de la causa final, que sembla que si no faig les coses per un *telos*, per una finalitat, no hi ha justificació. L'art ha de sortir de les mans de l'artista espontàniament.

Quan vaig haver de donar la darrera lliçó d'un curs a la Universitat de Califòrnia vaig escollir com a argument "L'última cosmologia d'Occident: la *Divina Comèdia*", una obra d'art.

Un altre exemple, que mostra, però, una manca d'espontaneïtat, és representat per un altre geni, Goethe, que va advertir que el seu temps tenia necessitat d'una cosmologia i la va voler crear, bé que d'una manera conscient —i no va tenir l'èxit esperat.

Dant, en canvi, no ho va fer conscientment; la *Divina Comèdia* va ser la darrera cosmologia d'Occident, on cada cosa troba el seu lloc (i no pas la seva justificació), on l'univers és encara "uni-vers", va vers una unitat, i no un caos.

Un altre exemple d'universitat és la universitat europea, nascuda a Bolonya al segle XII o XIII. S'ha trobat un document de Johannes Bassiaus que diu: "Universitas est studium corporis inter se distantium uno nomine et specialiter", 'l'estudi d'aquells que, tot i estar distants en el temps i en l'espai i que cerquen plegats, units per un nom (universitat) que esdevé un símbol'.

També la universitat europea (en faig un resum molt ràpid) va néixer d'un procés d'independència per respecte de les escoles especials, monàstiques i episcopals d'aquell temps.

Va néixer de l'església i va esdevenir després un problema molt gran per a totes les esglésies en tant que defensava la seva independència.

La inquisició no hi podia entrar, i les persones es refugiaven a la universitat. I quan els grecs es van refugiar a Occident i van anar a Itàlia, van trobar a la universitat de Bolonya un refugi que estava per damunt de qualsevol ortodòxia, i sobretot independent de qualsevol autoritat. La universitat té valor per aquesta independència davant de tots els poderosos.

La crisi del moment present (és una sospita que tinc, i potser vosaltres em corregireu i estaré content de rectificar) és que la universitat, que ha resistit a tots els poders del feudalisme o de l'església, de la història, a l'est i a l'oest, ara sembla doblegar-se a l'autoritat o al poder del diner: sempre hi ha la necessitat pràctica de trobar una feina, com si l'home hagués estat creat sols per treballar. La paraula *treball*, que hem substituït per la paraula catalana *feina*, que és *fer*, *fer feina* és crear, ni que sigui poca cosa. Mentre que *treball* ve de la paraula *tripalium* —un instrument de tortura. L'home està fet per fer feina i no per treballar, que és molt diferent. Però fer feina és crear, és fer, amb les mans, amb el cap o amb el que sigui.

L'home ha estat creat per viure, per viure la vida i per ser útil als altres!

Guanyar-se la vida vol dir actualment fer diners; en un altre temps volia dir: conquerir la plenitud de la humanitat, realitzar-se.

En la història, en aquesta llarga història gairebé mil·lenària de la universitat, hi va haver un llarg període, els tres o quatre primers segles, en què el deu o el vint per cent dels rectors eren alumnes, eren estudiants: després per raons pràctiques van deixar de ser-ho.

Era *universitas studiorum et alumnorum, magistrorum et alumnorum...* que després va esdevenir *universitas litterarum*.

Ara ens trobem en un nou període de la vocació, de la vida i de la responsabilitat d'aquesta nova universitat.

El repte del present és superar l'especialització que trenca la unitat de l'home, sense caure en el sincretisme superficial, en una filosofia purament abstracta que no diu res a la vida.

El segon repte és claríssim: no podem ja viure reclosos en el nostre petit món. L'Occident té un valor extraordinari, l'Occident em penso que és la cultura més profunda i més estesa que mai hagi existit, però no és l'única, i avui comencem a ser conscients de les nostres faltes, defectes i de l'existència d'altres cultures. No podem viure ja com si la universitat fos una cosa exclusiva de la cultura occidental, malgrat estar caracteritzada per tants aspectes positius.

A causa del primat de la racionalitat la raó tindrà més poder, però no ho és tot en l'home; l'home no es mou per la raó, la raó té dret de veto però no de praxi, no dirigeix la persona. Ens movem per l'instint, l'amor, l'odi, per un ideal, i hem d'escoltar la raó perquè ens digui fins aquí sí i fins aquí no.

Hi ha altres cultures que fins ara nosaltres, llevat d'alguns especialistes, hem ignorat i que no entren en el corrent circulatori de la vida universitària de la humanitat veritable i pròpia. Les universitats de l'Orient han capitulat davant les universitats occidentals.

Si hom va a l'Índia, les aules de *business administration* i *computer business*, etc. són les que més estudiants tenen.

Només darrerament hi ha hagut a l'Índia una reacció que vol descobrir la saviesa antiga de la tradició índia, i nosaltres aquí, a l'Occident, hauríem de fer el mateix amb la nostra, sense perdre l'esperit crític.

Aquí tenim l'especialització en indologia, en orientalisme, però jo em demano on s'estudia l'occidentalisme. De facultats

d'orientalisme, n'hi ha unes quantes, però crec que no n'existeix cap on s'estudiï occidentalisme.

Aquesta reacció a la qual m'ha tocat a mi contribuir una mica ha estat descobrir l'antiga tradició índia sense perdre els valors de l'occident, la crítica.

Com a màxim tenim la transculturalitat: s'estudien altres cultures, però sempre a través del prisma de la nostra.

N'hi ha alguns que diuen: "Jo no sóc pas provincial, sinó multicultural", però el multiculturalisme és l'acme de l'orgull occidental. "Jo sóc multicultural, vosaltres sou només monoculturals"... , però ben mirat no es pot ser multicultural, perquè qualsevol cosa és sempre rebuda amb les nostres categories.

El repte del món modern i d'aquesta universitat, em penso, és la interculturalitat: i la interculturalitat exigeix, entre altres coses, l'actitud personal, i diré humil, del cercador de la veritat en altres cultures, i per això permeteu-me una ironia: els cristians han anat a altres països per convertir la gent; potser ara ens toca a nosaltres de convertir-nos per entrar a l'interior d'una altra cultura.

Les cultures comparades no existeixen, no poden existir, perquè cada cultura pressuposa els seus criteris de veritat, dignitat, bellesa i altres valors.

Per això no es poden comparar, perquè cada cultura és un món en si mateix i crea els criteris de la mateixa comparació, i fins ara hem parlat de cultures més o menys segons els paràmetres de la nostra.

Per poder entrar en el cor d'una altra cultura cal un ascetisme intel·lectual i humà poc comuns; és necessària la característica de l'autèntic intel·lectual que és la humilitat, una virtut intel·lectual i no solament moral.

L'home és un ésser que es fa, que creix, que no permet la definició ni la delimitació —fins que l'última dona de l'última etapa de

l'últim moment hagi dit la seva paraula, no podem dir què és l'èsser humà. L'èsser humà és un subjecte d'autocomprensió.

El doctor Terricabras ha parlat del diàleg dialògic o dialogal. El diàleg dialogal no és una lluita entre dos *logoi*, el *diálogos* fins i tot etimològicament —*dià tón lógon*, a través del logos— no vol dir donar massa importància al logos, sinó saber que a través del logos se supera el logos i s'obre a alguna altra porta el nom de la qual en la tradició occidental és l'esperit.

I per això, les antropologies clàssiques parlaven de cos/ànima/esperit. Però l'esperit no és propietat de ningú, no té *copyright*. L'esperit demana aquesta absència de sentit de propietat que sembla que sigui la nostra característica. No té *copyright*.

La universitat té aquest gran repte de cercar la saviesa, i per a aquesta recerca ens hem d'obrir a la saviesa d'altres cultures, i això demana una ascesi intel·lectual i personal poc comuna.

A l'edat mitjana, en el concili de Florència de 1311 s'havia decretat (amb aquests decrets dels quals estem tan orgullosos els europeus) que a les quatre universitats més grans i més antigues — Bolonya, Oxford, París i Salamanca— hi havia d'haver càtedres de copte, àrab i grec. Aquest decret, però, mai no es va complir: hem oblidat el copte, hem relegat el grec a alguns especialistes, i el llatí, al camp eclesiàstic, com també es van prohibir en el concili ecumènic lateranense II de 1139 totes les guerres amb armes artificials (cànon 29). I això ho hem oblidat. Les guerres amb armes, on no hi ha espasa, perquè no hi ha el meu cor, perquè si jo no tinc raó el meu braç tremolarà. D'aquestes guerres s'ha passat al bombardeig des de milers de metres d'alçada.

En el Concili ecumènic Laterà II, de 1139, totes les guerres amb armes artificials (cànon 29). I això ho hem oblidat. Es van prohibir les guerres amb armes artificials -aquelles on no hi ha espasa-, perquè en elles no hi ha el meu cor, i només en les que hi ha el meu cor

tremolarà el meu braç si no tinc raó. D'aquestes guerres s'ha passat al bombardeig des de milers de metres d'alçada

La interculturalitat exigeix conversió, escolta, obediència a l'altre sense jutjar-lo. Si sóc propens a jutjar, no puc aprendre, no puc estar a l'escolta de l'altre si ja tinc els meus paràmetres que transformen allò que escolto.

En aquest començament del nou mil·lenni, la universitat que duu a l'esquena una experiència de gairebé un mil·lenni, ha de tenir l'audàcia d'obrir-se al moviment de l'esperit.

El meu auguri podria ser que l'originalitat, la bellesa, el risc i la fecunditat d'aquesta nova Universitat de Girona, que m'ha fet l'honor de considerar-me col·lega, és d'obrir-se a aquest moviment de l'esperit que no bufa només entre els cristians o entre els occidentals o entre els acadèmics europeus o entre aquells que saben llegir i escriure. És un auguri que pugui recórrer un camí molt revolucionari: que aquesta universitat no ofereixi solament especialització sinó alguna cosa que sigui verament humana.

En tota la història de la universitat hi ha hagut sempre aquest anhel vers alguna cosa que pel mateix fet de ser nova no podia ser prevista.

Aquests són els meus auguris i aquest el meu agraïment per l'honor que m'heu fet.

No he dit prou, però us agraeixo la paciència d'haver-me escoltat.